

УДК 80(=16)-051(44):39(=162.5)''19'']:001.891
DOI: 10.30970/sls.2018.67.2785

**СОРАБІСТИЧНА СТУДІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ СЛАВІСТКИ
МАРІ ФАЛІПО ДЕ ВО
“ЗЕЛЕНА ВЕНЕЦІЯ. ЛУЖИЦЬКІ БЛОТА” (1927)**

Ярема КРАВЕЦЬ

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
Кафедра світової літератури
e-mail: yaremakravets@gmail.com*

Стаття присвячена одній із сорабістичних праць французької славістки Марі Фаліпо де Во “Зелена Венеція. Лужицькі Блота” (1927), зовсім не знаній в українських славістичних колах. Авторка великої кількості сорабістичних публікацій і доповідей, що датуються 20–30-ми роками ХХ ст., надрукувала свою працю в той час, коли в політичних і культурних колах Європи знову гостро постало лужицьке питання. Невелику за обсягом працю дослідниці за жанровою характеристикою можна назвати “шляховим нарисом”, хрестоматійний приклад якого подав французький інженер Г. Л. де Боплан своїм “Описом України” (1650 р.). Три розділи, запропоновані авторкою – “Край і раса”, “Легенди”, “Життя у Блотах. Житло”, є коротким пізнавальним екскурсом у різні сторони давнішого життя луличан, розповіддю про лужицькі реалії міжвоєнного ХХ ст. Праця Марі Фаліпо де Во вартісна своєю прискіпливістю, точністю опису, поданням етнографічних деталей, характеристикою побуту місцевого населення. Дослідження, яке авторка писала з великою повагою і симпатією до мешканців Лужицьких Блот, є важливою сторінкою для повнішого пізнання великої сорабістичної спадщини французької славістики.

Ключові слова: Марі Фаліпо де Во, сорабістичні дослідження, Лужицькі Блота, шляховий нарис, історичні та “водні” легенди, місцевий побут.

Автор цієї публікації розповідав про французьку славістку Марі Фаліпо де Во (1862–1946), учену, малознану в українських славістичних колах, на ХІ Сорабістичному семінарі в жовтні 2005 р. Згодом стаття, написана на основі виступу, була надрукована у збірнику студій учасників ХІ Міжнародного сорабістичного семінару у Львівському національному університеті імені І. Франка (Питання сорабістики. ХІ Міжнародний сорабістичний семінар, 2006), а 2010 р. увійшла до навчального посібника “Сорабістичні студії: Україна, Франція, Бельгія” (Львів, 2010).

Марі Фаліпо де Во, працівниця Міжнародного інституту антропології, віце-президент товариства “Друзі Лужиці” (“Les Amis de la Lusace”), створеного 1924 р.; є авторкою великої кількості сорабістичних публікацій і доповідей, написаних на початку 20-х–у 30-х роках ХХ ст., коли в політичних і культурних колах Європи знову постало лужицьке питання. Майже два десятиліття славістка друкувала свої статті й обширніші сорабістичні розвідки на сторінках паризьких журналів, виступала із доповідями про лужицьких сербів на Генеральних асамблеях Міжнародного інституту антропології у

Льєжі, Празі, Амстердамі, активно досліджувала історію, культуру, фольклор цього найменшого нині слов'янського народу. Останні її сорабістичні студії побачили світ у 1935 і 1936 рр.

Французька сорабістка активно друкувалась у паризькому “Видавництві друзів Польщі” (“Editions des Amis de la Pologne”). Саме там 1927 р. був опублікований невеликий за обсягом твір “Зелена Венеція. Лужицькі Блота” (15 сторінок).

У посібнику з народознавства “Лужицькі серби” за редакцією В. Моторного та Д. Шольце (Львів–Будишин, 1997) зазначено: “Північні райони Нижньої Лужиці є низинною місцевістю не вище 100 м над рівнем моря, на якій багато заболочених місць, озер, річечок. Місцевим населенням ця доволі обширна територія іменується Blota (“Блота”)” (Ела, Чорній, 1997, с.19).

Самобутню природу Блоти оспівували у своїх творах і поети, і художники. Мато Косик (1853–1940), визначний поет Нижньої Лужиці, який започаткував реалістичні засади її розвитку, а сама його творчість стала класичним надбанням нижньолужицької літератури, здобув читацьке визнання поемою “Сербське весілля у Блотах”, сюжет якої автор почерпнув з “фольклорних джерел, воскрешаючи у деталях стародавні обряди і звичаї лужичан” (Моторний, 1977, с.164). Окремі ліричні вірші поета увійшли до “Збірки нижньолужицьких пісень”, виданої 1895 року. Ця частина Лужиці відтворена також на низці гравюр, зокрема на гравюрі Андреаса Рота (1872–1949) “У Блотах”. Значним художнім явищем у Нижній Лужиці в міжвоєнні роки стала творчість Міни Віткойц (1893–1975) – авторки поетичних збірок “Нижньолужицькі вірші” (1925), “Віночок віршів наших нижньолужицьких піснярів” (1927), “Віночок квітів із Блот” (1934). Якраз друга поетична добірка Міни Віткойц хронологічно співпала із сорабістичною працею Марі Фаліпо де Во. Все це свідчить про велике зацікавлення митців Лужицькою землею.

Свою студію про Лужицю Марі Фаліпо де Во написала після відвідання Блот, використавши, зокрема, і праці відомих уже тоді дослідників історії, культури і фольклору лужичан – чеха Людвіка Куби, італійця лужицького походження Вольфанго Джусті, англійця працю Фредеріка Сімпіча, надруковану 1923 р. у вашингтонському журналі “The National Geographic Magazine”.

За жанром працю Марі Фаліпо де Во “Зелена Венеція. Лужицькі Блота” можна охарактеризувати як “шляховий нарис”, хрестоматійний приклад якого ще у XVII ст. подав французький інженер і будівничий Гійом Левассер де Боплан своїм “Описом України” 1650 р.). Нарис дослідниці чітко поділений на розділи: I. “Край і раса”, II. “Легенди” (історичні легенди, повір'я, пов'язані з водою), III. “Життя у Блотах. Житло” (вугри, огірки, плячки з вишнями), із підрозділами “Життя на воді”, “Одруження на човні”, “Години усамітнення”, “Зима на льоду”).

Розповідь про сорабську зелену Венецію літературознавець розпочала такими словами:

“Між Хошебузом (Котбусом), столицею Нижньої Лужиці, і Любіном (Lübben) на великій берлінській залізничній колії потяг залишає реальний світ, щоб зануритися у країну мрії. Майже цілу годину він їде посеред справжнього англійського парку ніжною свіжості; обширні прерії перетинаються блискотливими ставками, прозорими струмками, оточеними тополями із тендітними гілками. Навесні усі поля покриті блакитним серпанком; розквітає квітка льону, закривається із вечірньою зорею. Настає час жнив, вітер немов би заколисує великі букети, покладені на зелену траву; вродливі лужичани у барвистому

одязі ритмічно ворухать вилами і граблями під звуки пісень. Це земля, яку лужицькі серби називають Блота, а німці – Шпреевальд” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.1)

Кожен розділ твору Марі Фаліпо де Во є коротким пізнавальним екскурсом у різні сфери давнішого життя лужичан, розповіддю про лужицькі реалії міжвоєнного ХХ ст.

Авторка нарису ознайомила читачів із географічними характеристиками краю: рікою Шпрее, з “унікальним виглядом цієї зеленої Венеції, завдовжки 20 кілометрів, що шляхами комунікації має лише воду” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.2) – селищем Леди, заснованим 1400 років тому, де кожна домівка зведена на окремому острові.

“Ця така мирна сьогодні Блота, – продовжує авторка, – чудовий здобуток людської праці і настирливості у непрохідних лісах та нестійких болотах, була театром найдовших і найкривавіших змагань в історії. [...] Поволі ця велика слов'янська раса центральної Європи, витіснена тевтонами, мусила покинути свої гарно оброблені поля, свої заможні міста, які повнилися здобутками, одержаними від торгівлі зі Сходом. Зупиняючись на кожному кроці, щоб змагатися із завойовником, здобуваючи інколи перемогу, яка давала їм декілька спокійних років, слов'яни, врешті-решт, відступили у цей, здавалось би, непридатний для проживання регіон, де були лишень рибальство і мисливство, але там вони, принаймні, вважали себе захищеними”. (Phalipau de Vaux M., 1927, p.3)

Боронячись од ворога, лужичани змушені були споруджувати охоронні табори, зусібіч оточені водою, захищені високими щільно підігнаними один до одного палями. Досі збереглося два таких табори, розташованих на кордонах Високих Блот: Бурклін – західний бастион, та Сльосберк – східний.

“Це жахливе минуле пояснює глибоку любов, яку відчувають сораби до своєї батьківщини, – резюмує Марі Фаліпо де Во. – Вони не одержали її як дар Небес, вони не завоювали її шаблею. Вони створили її завдяки тисячолітній праці, щороку відвоюючи у лісу декілька метрів землі, перетворюючи болота на луки, використовуючи методику голландців. Найзвичайнісінькі прояви щоденного життя вимагають неабиякої винахідливості; кожна окрема сім'я творить маленький світ, в якому від дитини до дідуся усі працюють один для одного [...] Безперервна праця витворила гарний, відважний, розумний народ; чоловіки є першокласними землеробами, жінки – бездоганними господинями; вечірній відпочинок приходить лише після денної роботи, вступає у свої права слов'янська уява; ніде, в жодній країні традиція не є такою сильною, за винятком, можливо, Англії та Шотландії, ніде нема такої великої кількості легенд”. (Phalipau de Vaux M., 1927, p.4)

Наступний розділ цього есею логічно впливає з останніх речень першого розділу: “Вони [легенди] діляться на дві групи: ті, що мають історичну основу, і ті, що завдячують своїм походженням природі країни. Подаємо тут лише декілька з них” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.5).

Ціла низка історичних легенд пов'язана зі Сльосберком (нім. Грозісо), про який створювалися численні міфи, зібрані науковцями, й оповідки. І хоча саме містечко не має особливих принад, а його напівзруйновані вали змінюються непримітною рівниною,

однак через якісь особливі, не знані нам історичні події воно приваблює науковців, дослідників. Саме тут, зазначає Марі Фаліпо де Во, *семнони* – народ, про який згадував римський історик Тацит у праці “Германія”, здійснювали свої культові церемонії, і лише священні ліси були свідками людських жертвоприношень. Тут маркграф Геро жорстоко розправився із 30 сорабськими князями, запросивши їх до себе на учту; тут знайшов пристанище князь сорабських племен Солавського краю Цесчібор, коли був зруйнований його замок Згорелец; тут, перепливши на плоті Шпрее аж до Блот, він спорудив новий замок, щоб захищати свій народ від німців; тут знайшов прихисток останній незалежний князь ободритів Ніклот (1105–1160), відомий славними діяннями.

“Коли 1239 року зазнала повного краху політична державність слов'ян, сорабські королі продовжували жити у великих залах, споруджених під землею, де вони заховали свої скарби, корону і скипетр. Звідси в усі боки пролягли довгі підземні ходи, один із них вів аж до Хошебуза. Коли якийсь король наважувався вийти на білий світ, то використовував для подолання боліт шкіряні мостики, які самі розгорталися і згорталися під копитами коня, підкованого задом наперед, щоб його сліди не зрадили вершника”. (Phalipau de Vaux M., 1927, p.6)

Дослідниця переповіла легенду про нещасну сорабську королеву, на яку наклали чари, зобов'язавши її щодня і щоночі в'язати дванадцять сорочок. При цьому вона зауважила, що “життєвість сорабських королів була настільки міцною у віруваннях Німеччини”, що у XVII ст. великий електор Фрідріх-Вільгельм висловлював переконання в тому, що “у Блотах князь давнього народу панує над селянами”.

“Ця думка так непокоїла його, – пише дослідниця, – що він, бажаючи стати їхнім правителем, відправив посланців, які мали знайти того [князя давнього народу] і ув'язнити його. Король був молодий, сильний і вродливий; шпигуни великого електора вже мали ось-ось спіймати його, але один селянин відгадав їхній намір; він підійшов до короля, голосно крикнувши, і дав йому доброго стусана палюючо: “Чого ти тут розбалакався, вертайся-но швидко до роботи!”. Люди з Берліна вирішили, що вони помилились, і ні з чим пішли геть”. (Phalipau de Vaux M., 1927, p.7)

Наступний цикл легенд пов'язаний з водою – це “Водні легенди” (“*Légendes de seaux*”). “Персонаж, про який під різними аспектами розповідається у численних сорабських легендах, – пише Марі Фаліпо де Во, – це персонаж Водного Мужа, водної істоти, палац якої захований посеред острова під водою!” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.7). Дослідниця переповіла легенду про Водного Мужа, закоханого у вродливу дівчину, про їх одруження, а далі про бажання молодої дружини, матері сімох синів, відвідати рідну домівку і послухати літургію. Порушивши обіцянку вийти із церкви перед завершальним благословенням, вона звільняється від чудиська, повертається до рідних, спричинивши смерть своїх семи невинних дітей. “У цій легенді, мабуть, зафіксована згадка про численні жертви, що їх поглинули болота, або ж про померлих від болотяної лихоманки”, – резюмує науковець (Phalipau de Vaux M., 1927, p.8). Інша легенда розповідає, що більша частина регіону була поглинута підземним морем і що упродовж століть у руслі Шпрее зберігалися руїни веж і домівок.

“Дуже поширеним є вірування в те, що Блота заселені пігмеями обидвох статей на зріст не вище дворічної дитини. Ці народи дуже шанували ідолів і спалювали своїх померлих з танцями і співами. Найбільш забобонні сораби стверджують, що навіть сьо-

годні у цих болотах часто можна побачити пігмеїв”, – такими словами завершувала свою розповідь про сорабські легенди французька дослідниця.

Наступний розділ – “Життя у Блотах” – своєю прискіпливістю, точністю опису, поданням деталей особливо нагадує бопланівський метод опису місцевості, побуту місцевого населення.

“Чистокровні слов’яни, яких німці називають вендами, але між собою вони називають себе лужицькими сербами, живуть у напівводних умовах, що нагадують життя голландських рибалок острова Маркен або ж мексиканських індіан, які споруджують на берегах озера Сочіміко житла, дуже подібні на житла з берегів Шпрее”, – так починається третій розділ есею.

Цікавою є інформація по три страви, традиційні на усіх святах у болотистому районі Шпрее: “вугри, огірки, вишневі плячки розміром з молитовний килимок”: вугри, пояснює дослідниця, споживаються разом з огірками, які становлять основу усіх літніх столів. “Дивуюсь, як люди можуть поїдати ці неймовірні тонни огірків, не відчуваючи до них огиди” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.10).

А ще у цій місцевості випікають вишневі плячки, “які дуже нагадують знані плячки Лімузену або Пуату” (Phalipau de Vaux M., 1927, с.10): “Міцні лужицькі дівчата, болотяні янголята у коротких спідничках, з голими ногами закладають, перевертають, витягають плячки з допомогою дерев’яних лопат з ручками майже триметрової довжини, часом вони переривають це привабливе заняття, щоб обмінятися жартами з веселим хлопцем-пастухом, який зайнятий різанням на скибки огірків або чищенням вугра” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.10).

Завершують розповідь про Блоти підрозділи “Життя на воді”, “Весілля на кораблику”, “Години затишшя”, “Зима на льоду”.

“У селі в Блотах нема ні вулиць, ні тротуарів; воно обслуговується рукавами річки або каналами. Кожна сім’я має принаймні один човен, який слугує їй транспортом, щоб прямувати до церкви, на ринок, відвідати родичів” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.10).

Човни мають багатофункціональне призначення: човен збирає і відвозить дітей до школи; є громадські човни із погодинною оплатою по офіційних шляхах і водних роздоріжжях – вони називаються “grobła”; човном везуть на хрестини до церкви немовлятко; є сумні “мовчазні” човни, якими везуть на вічний спочинок померлого; часом пропливає човен з гучними звуками музичних інструментів, по обидвох боках каналу збираються люди, які бажають успіху музикантам селища на конкурсі музикантів.

З усіх мальовничих видовищ, які можна побачити в лужицьких Блотах, стверджує Марі Фаліпо де Во, найбільш привабливим є весілля. Французька дослідниця захоплено розповідає про особливості весільної церемонії у краї Лужицької Венеції, використовуючи детальний опис цієї церемонії, поданий у праці Людвіка Куби “Значення костюма у лужицьких сербів” (“Le sens du costume chez les Serbes de Lusace”) (Прага, 1923):

“Після весільної церемонії молодята сідають у кораблик, під навіс, утворений зеленими гілками і квітами. Їхня весільна подорож полягає у кількогодньому плаванні каналами Шпрее у супроводі човнів із музикантами і друзями, ватагами дітей, які гасають берегами каналу, кидаючи їм букети. У теплі літні дні їм доведеться проплисти під “кавдинським ярмом” груп плавців, які вважають для себе приємним видом спорту облили водою новий одяг і циліндр молодого, коли кораблик із молодятами пропливатиме біля них”. (Phalipau de Vaux M., 1927, p.14)

Восени, коли вода поволі вкривається кригою, що врешті повністю сковує її, будь-яке плавання неможливе; так само, як і навесні, коли лід топиться і вузькі стежки перетворюються на болото.

“Хоч не хоч, але мушиш залишатися вдома, – пише Марі Фаліпо де Во. – Чоловіки лагодять сітки для виловлювання вугрів, різьблять дерев'яні фігурки. Жінки сідають прясти льон, який разом із сіном є великим багатством краю [...]. Якраз під час прядіння розповідаються численні легенди – ми згадали деякі з них; саме тоді дівчата навчаються від старших цих чудових слов'янських пісень, яким багато століть”.

(Phalipau de Vaux M., 1927, p.14)

Колоритним за своїм описом є останній розділ есею “Зима на льоду”:

“Узимку холод перетворює водні шляхи Шпрее на справжню павутину замерзлих доріжок [...]ю Взимку старі жінки прямують до церкви, ставши на ковзани; граціозні дівчата ковзають на льоду, щоб знайти лісорубів, які обчищують прибережні тополі; вони несуть їм їжу – копчених вугрів та огірки, заправлені оцтом. Діти прямують до школи на ковзанах – старші діти штовхають невеликі сани, на яких радісно сміється двоє-троє дітей, гордих від того, що їх так везуть. Лікар і листоноша їдуть на своїх сталевих стрілах і, як говорить давній національний жарт, “жандарм спить зі своїми на ногах”.

Завершальний абзац есею Марі Фаліпо де Во передає велику симпатію дослідниці до лужицького народу: “Сьогодні, як тисячу років тому, сораби Блот живуть захищені у цьому великому болоті Центральної Європи; як потомки могутньої раси, що була мирним і люб'язним народом, вони пропонують невичерпний дослідницький сюжет для істориків, етнографів, фольклористів, художників, музикантів. До них прибуваєш сповненим цікавості, їх покидаєш із повагою та симпатією” (Phalipau de Vaux M., 1927, p.15).

Своє дослідження “Зелена Венеція. Лужицькі Блота” авторка закінчувала словами поваги до мешканців лужицьких Блот: “До лужичан Блот, як і до голландців, можна застосовувати відому фразу: “Їхня батьківщина – це щохвилинна перемога над природою”; тут слід додати: “Такі особи прославляють людство”.

Цінність огляненого невеликого есею французької славістки стає особливо зрозумілою, якщо врахувати, що Марі Фаліпо де Во роком раніше надрукувала студію “Слов'янська Голландія. Життя у Лужицьких Блотах”, обсягом 11 сторінок із використанням праць Людвіка Куби, Владіміра Міцана, Огюста В'ерсе, Жана Бургуен, Вольфганго Джусті та Фредеріка Сімпіча.

Список посилань

Ела, Л. та Чорній, В., 1997. Лужиця та лужицькі серби: загальні відомості. В: В., Моторний та Д., Шольце, ред. *Лужицькі серби (посібник з народознавства)*. Львів–Будишин, с.17–22.

Кравець, Я., 2010. *Сорабістичні студії: Україна, Франція, Бельгія*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.

Кравець, Я., 2006. Паризькі видання (1929 р.) про лужицьких сербів Фаліпо де Во. *Питання сорабістики. XI Міжнародний сорабістичний семінар*. Львів–Будишин, с.257–266.

Моторний, В., 1997. Література. В: В., Моторний та Д., Шольце, ред. *Лужицькі серби (посібник з народознавства)*. Львів–Будишин, с.143–175.

Phalipau de Vaux, M., 1927. *Une Venise verdoyante. La Blota lusacienne*. Éditions des Amis de la Pologne.

References

Ela, L. and Chornij, V., 1997. Lusatia and Lusatian Serbs: General Information. In: V., Motornyj and D., Scholze, eds. *Lusatian Serbs (Handbook on Ethnograph)*. Lviv–Budyshyn, pp.17–22. (In Ukrainian)

Kravets', Ya., 2010. *Sorabistic Studies: Ukraine, Belgium, France*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. (In Ukrainian)

Kravets', Ya., 2006. Paris editions (1929) about Sorbs by Marie Phalipau de Vaux. *The issues of sorabistic. XI International Sorabistic seminar*. Lviv-Budyshyn, pp.257–266.

Motornyj, V., 1997. Literature. In: V., Motornyj and D., Scholze, eds. *Lusatian Serbs (Handbook on Ethnograph)*. Lviv–Budyshyn, pp.143–175. (In Ukrainian)

Phalipau de Vaux, M., 1927. *The Green Venice. Lusatian Swamps*. Publishers Editions of the Friends of Poland. (In French)

**SORABISTIC RESEARCH OF THE FRENCH SCHOLAR
MARIE PHALIPAU DE VAUX
“THE GREEN VENICE. LUSATIAN SWAMPS” (1927)**

Yarema KRAVETS’

*Ivan Franko National University in Lviv
vul. Universytetska 1, Lviv, 79000
Department of World Literature
e-mail: yemakravets@gmail.com*

Abstract

Background: The scholarly problem of the study of the French Slavist Marie de Vaux Phalipau’s works, dating back to the interwar period of the 20th century, is an integral part of Sorabistic studies in Ukraine, begun in the 1960-s. Sorabistic publications and scientific reports of the scholar, who is the author of many Sorabistic studies dating back to the 1920s and 1930s, are not well-known in Ukrainian Slavic circles.

Purpose: In 1927, when the problems in question resurfaced in the political and cultural European milieu the scholar published a short research “The Green Venice. Lusatian Swamps”. This text, in view of its genre characteristics, may be termed a “travel essay” pioneered as such by G. L. de Beauplane’s “Description d’Ukraine” (17th c.). The three chapters proposed by Marie de Vaux Phalipau present a concise cognitive survey of different aspects of the ancient life of the Lusatian people, narration of the Lusatian realities in the interwar 1920s. This French scholar’s work is very important owing to its detailed descriptions of this people’s ethnography, local inhabitant’s everyday life. Marie de Vaux Phalipau wrote the essay with a great respect and sympathy for the dwellers of the Lusatian Swamps.

Results: This article deals with one of Sorabistic studies done by the French Slavist – her research “Literature of the Lusatian Serbs” (1929), already discussed in “Sorabistic Studies: Ukraine, Belgium, France” (2010). A separate group of the scholar’s Sorabistic articles is constituted by studies on Sorabs’ folklore and mythology, on the intellectual capital of Budyshyn, on the Lusatian schooling, etc. The research of these and other studies of the French Slavist, fascinated by Luzice, will allow to create a complete vision of her Sorabistic heritage and to introduce it into Ukrainian Slavonic studies.

Key words: Marie Phalipau de Vau, Sorabistic research, Lusatian Swamps, travel essay’, historical and “aquatic” legends, everyday local life.